

KAMNIŠKI KRZNARSKI CEH V DRUGI POLOVICI 18. STOLETJA

NINA ZUPANČIČ

Cehi, združenja obrtnikov iste stroke z monopolno pravico do opravljanja poklica znotraj ali v bližini mestne naselbine, so bili značilni za čas od 14. do srede 19. stoletja.¹

Poglavitni vzrok za združevanje je bila težnja, da se zavarujejo pred nezaželenimi tekmeči, bodisi meščani ali pa podeželskimi obrtniki. Pogoji za izvajanje obrti je bilo članstvo v cehovski organizaciji.

Navadno je ceh združeval le določeno vrsto obrtnikov enega samega mesta. V nekaterih primerih pa so se pripadniki iste obrti v različnih mestih združili v skupni ceh. Tako so kranjski kleparji in kotlarji pristopili h graškemu cehu, medičarji in svečarji k celovškemu, barvarji k ljubljanskemu.² Klobučarji iz Kamnika, Višnje gore, Radovljice in Ljubljane so bili združeni v ljubljanski klobučarski ceh.³ Podobno je bilo tudi s kamniškimi krznarji, ki so bili vključeni v ljubljanski krznarski ceh.⁴

Število kamniških krznarskih mojstrov je v 18. stoletju zelo hitro naraščalo. Iz seznama obrtnikov z dne 26. septembra 1726, ki so ga sodniki in svetniki mesta Kamnik poslali kranjskemu vicedomu, je razvidno, da so bili v letu 1726 v Kamniku štiri krznarji.⁵ Leta 1782 se omenja v Kamniku dvanajst krznarjev in leta 1786 trinajst (štirje od teh so delali kot krznarski pomočniki).

Tako lahko v dobrih petdesetih letih evidentiramo več kot dvakraten porast števila krznarskih mojstrov. Povečanje števila krznarjev je imelo dvojni učinek. Začeli so se čutiti zadosti močne za ustanovitev lastnega ceha, razen tega pa so se hoteli zavarovati pred novimi mojstri, ki so hoteli vstopiti v ceh, ali pa nelegalno opravljati obrt.

Težnja po ustanovitvi samostojnega ceha se je med kamniškimi krznarji začela kazati najkasneje v drugi polovici 18. stoletja. Željo po samostojnem cehu so utemeljevali s tem, da so privilegiji ljubljanskega krznarskega ceha obsegali območje ene milje okoli Ljubljane, Kamnik pa je bil oddaljen dve milji in pol. Kamniški krznarji od premoženja ljubljanskega krznarskega ceha niso imeli nobene koristi, prav tako tudi niso sodelovali pri letnih obračunih.⁶ Priložnost za odcepitev se je pokazala leta 1781. Takrat je kranjski deželni glavar Franc Anton grof Lamberg sodniku in mestnemu svetu v Kamniku sporočil, da je treba dati potrditi vse cehovske svoboščine v roku enega leta. Torej je bilo omogočeno, da se mojstri krznarji iz Kamnika obrnejo na cesarja s prošnjo za potrditev privilegijev, s čimer bi postali neodvisen ceh.⁷ Dekret z dne 27. januarja 1781 je namreč določal, da morajo cehi svoja pravila predložiti deželnemu knezu.⁸

Večina cehov se je temu pozivu odzvala. Za ponovno potrditev so tako zaprosili ljubljanski čevljarji, ključavničarji, krojači, vendar njihove prošnje niso bile rešene.⁹ Kamniški krznarji so navodila za pisanje prošnje dobili od advokata Cordina. Svetoval jim je, naj najprej preverijo, ali obstajajo kakšni privilegiji, ki so jih podelili že prejšnji vladarji.¹⁰ Pri urejanju teh zadev je bil pripravljen sodelovati c.kr. dvorni agent Ferdinand Muller.¹¹

Kljub dejstvu, da so v tem času številni cehi zaprosili za potrditev pravil in jim prošnje niso bile ugodene, bi lahko sklepali, da je bil kamniški krznarski ceh med izjemami. V dopisih od leta 1782 naprej se namreč vedno omenja pod nazivom kamniški krznarski ceh.¹² V odgovoru krznarskega ceha na vprašanja mestnega urada v Kamniku, ali je krznarski ceh v Kamniku poseben ceh in če je njegov privilegij potrjen s strani cesarja, je položaj ceha bolj jasen. Ceh je na zgornje vprašanje dne 17. oktobra 1786 odgovoril, da postaja samostojen ceh, privilegiji krznarskega ceha so na Dunaju in jih cesar, enako kot privilegije ostalih cehov, še ni potrdil.¹³

Glavna poteza, ki se zrcali iz cehovskih pravil, je težnja po obrtnem monopolu v mestu in njegovem področju. Cehovska pravila so predpisovala način proizvodnje, delovni čas, kakovost in ceno izdelkov, število vajencev. Podrobno so določala, koliko časa mora posameznik delati kot vajenec ali pomočnik in pogoje za mojstrski izpit. V 17. stoletju so začeli izvajati takoimenovano cehovsko zaporo, ki je točno določala število mojstrov za posamezne kraje in stroke in tako onemogočala pomočnikom, da bi se osamosvojili. Zaradi podeželske obrti, tujih obrtnih izdelkov in zgodnjekapitalističnih oblik proizvodnje, so postajali cehi v 18. stoletju še bolj zaprti. Z obrtnim redom iz leta 1732 so bile določene enotne smernice za nadaljevanje obrtnih pravic. Leta 1784 je začela veljati odločba o prenehanju protekcije glede na izvor in sorodstvo pri sprejemanju v ceh, vključevanju fušarjev v ceh in določanju števila cehovskih mojstrov s strani mestnih oblasti glede na lokalne razmere.¹⁴

Mojstri so poskušali na vsak način ohraniti svoj položaj. Novincem in mojstrskim kandidatom so z bolj ali manj neupravičenimi zahtevami delali težave pri vstopu v ceh. Prav v primerih, ko je šlo za prošnje novih kandidatov za sprejem v ceh, so bile zelo pogoste pritožbe. Tako so npr. leta 1782 v pritožbi kamniškega ceha, naslovljeni na sodnike in svetnike deželnega knežjega mesta Kamnik, krznarji prosili, naj jih zaščitijo

pred dvanajstim novim krznarjem Homanom, ki »...niti ni kamniški meščan, jim pa odjeda kruh in jih bo vse skupaj spravil na beraško palico...«¹⁵ Pritožba krznarjev je bila uspešna, saj je sodni upravitelj mesta Kamnik z Vrhniko prišle mu krznarju Johanu Homanu prepovedal vzpostavitev lastne obrti. Dovoljeno mu je bilo le, da se zaposli kot krznarski pomočnik pri kakem krznarskem mojstru v Kamniku.¹⁶ Podoben primer zasledimo leta 1784, ko je kamniško mestno sodišče zavrnilo prošnjo Johanna Haidla, krznarskega pomočnika, ki je želel, da bi ga sprejeli v kamniško meščanstvo in krznarski ceh. Sodišče je razsodilo v prid ceha, ki je protestiral proti novemu članu. Kot razlog za svoje nestrinjanje so člani ceha navedli, da jih je dvanajst in da so ubogi, saj morajo svojo obrt v veliki meri izvajati tudi na deželi. Poleg tega je prosilec svojo krznarsko pravico, ki jo je kupil od pokojnega Schantela prodal enemu izmed tedanjih mojstrov Sebastijanu Pogačniku. Haidlova prošnja je bila zato zavrnjena. Prepovedali so mu opravljanje obrti z grožnjo zaplembe izdelkov.¹⁷

4. septembra 1786 je Gregor Gerčar, ta čas krznarski pomočnik, zaprosil za sprejem med kamniške krznarske mojstre. Omenjeni, ki je prošnjo za sprejem med mojstre vložil že dvakrat, pa so mu odgovorili, naj potrpi, se je sedaj pritožil na mestno sodišče. Prva ugotovitev sodišča je bila, da je v tem majhnem mestu trinajst mojstrov, od teh delajo štirje kot krznarski pomočniki. Pri tem številu mojstrov bi bilo neupravičeno zavrniti prosilčevo prošnjo, če je ta »mesta Kamnik meščanski otrok«. Tudi ostalim mojstrom bi koristil nov član, če bi se prostovoljno obvezal, da nosi vse meščanske in cehovske dajatve tako kot ostali mojstri.¹⁸ Krznarski ceh je v prošnji z dne 17. oktobra 1786, naslovljeni na mestni svet, prosil, naj se število mojstrov nikakor ne dovoli zvišati čez osem. V prošnji so navedli, da »...je v mestu trinajst mojstrov, vendar vsi ne delajo kot mojstri. Znano je, da osem krznarjev v Kamniku težko in revno živi. Ko bi bilo število krznarjev v Kamniku enkrat za vselej omejeno na osem, bi izginili mogoji prepiri in stroški in mestno sodišče ne bi bilo obremenjeno s tožbami...«¹⁹ Gerčar se je obrti izučil v Kamniku. V uk je bil sprejet pri ljubljanskem cehu, kjer je bil tudi izprašan, saj je bil takrat kamniški ceh še vključen v ljubljanskega.²⁰ Zadeva se je končala v prid nosilca. Mestno sodišče je dosodilo, da se kandidat brez pridržkov sprejme v ceh, glede na to, da je v mestu bilo osem krznarjev, izven mesta pa dva in bi s sprejemom Gerčarja število mojstrov bilo zelo malo prekoračeno. Pogoj je bil, da ima omenjeni dovolj sredstev za nabavo orodja in preskrbo z materialom.²¹

Johann Schaffer, mestni sodni upravitelj, je v odločbi z dne 31. decembra 1786 krznarskemu cehu v Kamniku določil, da Gregorja Gerčarja sprejmejo za cehovskega mojstra proti plačilu

običajne takse za mojstrsko pravico.²² Kljub težavam, ki jih je imel Gerčar pri sprejemu v ceh, pa je kasneje napredoval in se povzpел do položaja nižjega cehovskega predstojnika.²³

Tudi sprejem med cehovske pomočnike je bil povezan s težavami. Izstavev učnih pisem se je visoko zaračunavala. Pomočniki so se zato pogosto pritoževali in zahtevali nižjo ceno. Krznarska pomočnika Franz Hornauer in Andreas Salacher s Ptuja, ki sta zaprosila Sebastijana Pogačnika, krznarskega mojstra v Kamniku, pri katerem sta bila vajenca, za učni pismi, tudi nista bila zadovoljna s ceno. Bila sta mnenja, da je previsoka. V pismu z dne 22. februarja 1805 sta navajala, da je stalo v Ptujtu tiskano učno pismo z vsemi datjavami in pečatom 2 gld 45 kr., v deželnem glavnem mestu Graz pa 3 gld 30 kr. Zaprosila sta za znižanje, oziroma, da jima izstavijo učni pismi vsaj po graški ceni.²⁴

Mojstrsko mesto se je lahko ob plačilu cehovske pristojbine in ob spoštovanju vseh obveznosti tudi kupilo. Tako se je leta 1800 krznarski pomočnik Johann Nep. Alič obvezal, da bo ob naslednjem prostem mestu cehovskega mojstra v privilegiranem krznarskem cehu deželno knježjega mesta Kamnik, ki bo nastalo ob smrti kakega mojstra, slednje prevzel.²⁵ Kasneje je Alič prosil mestno sodišče, naj izterja denar (9 gld), ki ga je vplačal za mojstrsko pravico. Slednje zaradi vstopa v vojsko ni nikoli izkoristil.²⁶ Ceh, ki se je izplačilu sprva ogibal, je moral denar vendarle vrniti.²⁷

Ker je moč cehov kot gospodarskega faktorja proti koncu 18. stoletja pešala, so ti ostro nastopali proti vsaki necehovski konkurenci, zlasti proti fušarjem. Takoimenovani fušarji so navadno prodajali svoje izdelke po dosti nižjih cenah kot krznarski mojstri. Krznarski ceh je v dopisu z dne 21. marca 1800 prosil kamniško sodišče, naj zavrne vlogo fušarja Lorenza Betnerja za dovoljenje za opravljanje obrti in mu onemogoči delovanje nasploh. Pritožbo so podkrepili z naslednjimi dejstvi: Lorenz Betner je bil vedno znan kot »motilec« ceha in ni bil nikoli vključen v tukajšnji delovni ceh, niti ni imel katerekoli druge pravice za opravljanje obrti in je ropal kruh izpred nosa kamniškim krznarjem. Z izdelovanjem krznarskih izdelkov po tako nizkih cenah je škodoval cehu in njegovim mojstrom. Ceh mu ni dovolil včlanitve, ker ni uvidel nobenega razloga za to – ni bil niti meščanski otrok, niti okoličan in bi se ga moralo tudi sicer obravnavati kot tujca in kot fušarja, ki zasluži kazen...²⁸

Ceh je posegal tudi v Betnerjevo privatno življenje. V dopisu z dne 5. junija 1800 je ceh seznanil mestno sodišče, da je bil Betner zaradi svojega malopridnega življenja že kaznovan. Zaradi malomarnosti je bil vržen iz službe. Prav tako je bil vdan pijači. Doma je imel za delo sposobni hčerki, ki bi si prav lahko sami služili

kruh. Če bi ga sprejeli medse, bi si s tem nakopali sramoto in sodne procese. Zaradi vsega tega je krznarski ceh prosil mestno sodišče, naj se Lorenza Betnerja odvrne od krznarskih del in napoti na dnevna dela.²⁹

Poleg mestnih krznarjev so v Kamniku prodajali svoje izdelke, navadno po znatno nižjih cenah, tudi podeželski obrtniki.

Krznar Johan Nepomuk Traun se je pri mestnem svetu v Kamniku pritožil, ker je krznarski ceh dovolil, da trije kmečki krznarji na štantih na tedenskih sejnih prodajajo pokrivala. V pritožbi z dne 17. decembra 1802 je navedel, da zaradi omenjene prodaje trpi škodo. Omenjeni kmetje niso bili meščani, niso plačevali mestnih pristojbin, od prodaje njihovih izdelkov mesto ni dobilo nič, sam pa je moral prodajati izdelke za majhen denar. Obtoženi ceh je potrdil, da je proti odškodnini trem deželnim mojstrom res dovolil prodajo čepic. Eden od razlogov za izdajo dovoljenja je bil tudi ta, da noben od tedanjih mojstrov ni izdeloval čepic in se je bilo treba ravnati po volji strank.³⁰ Končna rzsodba kresije v tem sporu je bila, da "...zato, ker se je neki član krznarskega ceha naselil v mestecu Kamnik, še ni nastal razlog, da bi morali biti vsi zavezani h kupovanju njegovih izdelkov, ki so morda slabše kakovosti in dražji kot ostali. Cehovske člane je treba štiti v kolikor je kvaliteta njihovih izdelkov resnično boljša in se s tem tudi ostalo konkurenco prisili v boljšo kakovost. V kolikor v slučaju Trauna ne gre za tak primer, se mu pravica do edine (ekskluzivne) prodaje na tedenskih sejnih ne podeli in dosedanje prodaje ni treba ustaviti..."³¹

Pri zagotavljanju javnega miru in discipline je državna uprava posegala po raznih opozorilih. Okrožnica z dne 12. julija 1786 je tako predvidela denarne in zaporne kazni za vse tiste obrtnike in pomočnike, ki ne bi hoteli opravljati svojih del na odpravljene praznike ali pa bi le te proslavljali.³² Ker praznovanja očitno niso prenehala, je bil kamniški krznarski ceh kasneje še posebej obveščen, da bo kaznovan vsak, ki bo protizakonito praznoval odpravljene praznike³³ oziroma na odpravljene praznike prirejal cehovska zborovanja, nabiral vajence in izpraševal pomočnike.³⁴

Ob koncu leta so morali krznarji predložiti sodnemu upravitelju zaključni račun.³⁵ Cehi so večji del dohodkov dobili iz pristojbin, letnih prispevkov in glob. Račun o poslovanju kamniškega ceha med 1. januarja 1788 in 31. decembra 1788 kaže, da je ceh od celotne vsote prejemkov v tem letu, 66 gld 15 kr, dobil kar 42 gld 30 kr od mojstrskih pravic. Med izdatki so naštel stroške za maše 1 gld 40 kr, za potrebe farne cerkve 1 gld, za mežnarja 40 kr, za plačilo cehovskega komisarja 1 gld ter za plačilo obrtniškega davka za leto 1787 9 gld, kar je vse skupaj zneslo 13 gld 20 kr. Tako je vsota premoženja kamniškega krznar-

skega ceha v letu 1788 znesla 52 gld 55 kr.³⁶ Plačevati so morali tudi letni prispevek šolskemu učitelju Jakobu Zupanu, za nadzor nad rednim plačevanjem pa je skrbelo mestno sodišče.³⁷

Zgoraj navedeni drobci iz življenja kamniških krznarjev kažejo na cehovske razmere, značilne za drugo polovico 18. stoletja, ko je gospodarska moč cehov slabela. V času bližajoče se svobodne obrti in trgovine, nastajanja manufaktur in prvih industrijskih obratov, so člani cehov poskušali ohraniti svoj privilegirani položaj. Tudi kamniški krznarji niso bili izjema. V poskusih ohranitve obstoječega stanja, so za Kamnik značilne številne pritožbe krznarskih mojstrov oblastnim organom proti navideznim in namišljenim krivicam. Nastopali so zlasti proti nezaželeni konkurenci, fušarjem in kmečkim obrtnikom ter proti podeljevanju dovoljenj za opravljanje obrti.

Francoska uprava je leta 1809 odpravila cehovski sistem in uvedla gospodarsko svobodo. S ponovno vzpostavitvijo avstrijske oblasti so nekatere veje cehov obnovile. Formalni konec cehov pri nas pomeni leto 1859, ko je bila z obrtnim redom razglašena svobodna obrt in trgovina.

OPOMBE

1. Darja Mihelič, Vladimir Simič, Ceh. Enciklopedija Slovenije 2, Ljubljana 1988. – 2. Pavle Blaznik, O cehih na Slovenskem, založilo Muzejsko društvo v Škofji Loki, Ljubljana 1940, str. 5. – 3. Ljubljanska obrt od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja, Publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Razprave zvezek 4, Ljubljana 1977, str. 11. – 4. Kamniški krznarski ceh, a.e.1, Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL). – 5. Cehi v Kamniku, a.e.4, 26.9.1726, ZAL. – 6. Kamn. krz. ceh, a.e. 1/1, ZAL. – 7. Kamniški krznarski ceh, a.e.1/2, 19.5.1781 Ljubljana, ZAL. – 8. Ljubljanska obrt od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja, Publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Razprave zvezek 4, Ljubljana 1977, str. 14. – 9. Ljubljanska obrt od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja, Publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Razprave zvezek 4, Ljubljana 1977, str. 10–12. – 10. Kamniški krznarski ceh, a.e.1/5, 2.6.1781, ZAL. – 11. Kamniški krznarski ceh, a.e.1/3, 14.5.1782, ZAL. – 12. Kamniški krznarski ceh, a.e.2, ZAL. – 13. Kamniški krznarski ceh, a.e.6/4, 17.10.1786, ZAL. – 14. Kamniški krznarski ceh, a.e.4, 10.5.1784, ZAL. – 15. Kamniški krznarski ceh, a.e.2/2, 15.2.1782, ZAL. – 16. Kamniški krznarski ceh, a.e.2/3, 26.3.1782, ZAL. – 17. Kamniški krznarski ceh, a.e.3, 20.8.1784, ZAL. – 18. Kamniški krznarski ceh, a.e.6/1, 4.9.1786, ZAL. – 19. Kamniški krznarski ceh, a.e.6/5, 17.10.1786, ZAL. – 20. Kamniški krznarski ceh, a.e.6/10, 30.11.1786, ZAL. – 21. Kamniški krznarski ceh, a.e.6/12, 7.12.1786, ZAL. – 22. Kamniški krznarski ceh, a.e.6/12, 31.12.1786, ZAL. – 23. Kamniški krznarski ceh, a.e.10/1, 8.12.1799, ZAL. – 24. Kamniški krznarski ceh, a.e.13, 22.2.1805, ZAL. – 25. Kamniški krznarski ceh, a.e.11/1, 10.6.1800, ZAL. – 26. Kamniški krznarski ceh, a.e.11/2, 2.7.1806, ZAL. – 27. Kamniški krznarski ceh, a.e.11/3, 1.2.1807, ZAL. – 28. Kamniški krznarski ceh, a.e.10/2, 21.3.1800, ZAL. – 29. Kamniški krznarski ceh, a.e.10/4, 5.6.1800, ZAL. – 30. Kamniški krznarski ceh, a.e.12, 17.12.1802, ZAL. – 31. Kamniški krznarski ceh, a.e.12/2,

24.12.1803, ZAL. – 32. Kamniški krznarski ceh, a.e.4,
12.7.1786, ZAL. – 33. Kamniški krznarski ceh, a.e.7,
17.10.1786, ZAL. – 34. Kamniški krznarski ceh, a.e.4,
3.2.1787, ZAL. – 35. Kamniški krznarski ceh, a.e.4,

16.8.1787, ZAL. – 36. Kamniški krznarski ceh, a.e.9,
1788, ZAL. – 37. Kamniški krznarski ceh, a.e.4,
10.3.1788, ZAL.

